

ÇATIŞMA ÇOCUKLARI PROGRAMI

İSTANBUL ÇALIŞTAYI

SONUÇ RAPORU (TASLAK)

TASAM Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi'ne bağlı Millî Savunma ve Güvenlik Enstitüsü tarafından koordine edilen “Çatışma Çocukları” Koruma - Rehabilitasyon - Eğitim Programı sürecindeki ilk etkinlik olan **İstanbul Çalıştayı'nı 02 Şubat 2017** tarihinde Hilton **İstanbul** Bosphorus otelinde gerçekleştirmiştir.

Türkiye'ye sığınan ve Bölge'de çatışma ya da savaş mağduru çocukların koruma altına alınmasını teşvik etmeyi, çatışma çocukları için rehabilitasyon ve eğitim modülleri geliştirmeyi, çatışmalara bu açıdan yaklaşılmasını sağlayıp verdiği büyük zarara dikkat çekerek uzlaşma zeminleri aranmasına fırsat vermeyi amaçlayan “Çatışma Çocukları” Programı kapsamındaki toplantıda; ilgili ulusal ve uluslararası kurumların, akademisyenlerin katılımı ile tespit ve model önerileri geliştirilip yol haritası belirlenmiştir.

Moderatörlüğünü Nişantaşı Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Esra HATİPOĞLU'nun yaptığı çalışmaya; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İstanbul İl Müdürü Selim ÇELENK, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İstanbul İl Müdür Yardımcısı Çocuk Hizmetleri Sorumlusu Ali Fuat KARAMAN'ı temsilen Gülşah GÜNDOĞAN, İstanbul AFAD Planlama Şube Müdürü Belkıs ÖNAL, İstanbul AFAD İyileştirme Şube Müdürü Ufuk KOŞAN, Marmara Üniversitesi Çocuk Koruma ve Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Dr. Tolga DAĞLI, Mülteci Hakları Derneği Eğitim Birimi Başkanı Ahmet Can YAZGI, İstanbul Barosu, Çocuk Hakları Merkezi Başkan Yardımcısı Av. Ayşenur DEMİRKALE, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı Proje Koordinatörü Duygu YILDIRIM, İl Göç İdaresi Göç Uzmanı Selçuk ŞATANA, Çocuk ve Aile Rehberliği Derneği'nden Psikolog Deniz AKYIL, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Marmara Sorumlusu Gizem DEMİRCİ AL-KADAH, YADER Başkanı Salih ÇETİN, Yıldız Teknik Üniversitesi'nden Prof. Dr. Sema KALAYCIOĞLU, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Başkanı Prof. Dr. Nilüfer NARLI, Bahçeşehir Üniversitesi BAUMUS Kurucu Direktörü Doç. Dr. Ulaş SUNATA, Nişantaşı Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı Yrd. Doç. Dr. Pelin SÖNMEZ, Marmara Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Yasemin ÇAKIRER ÖZSERVET katılmışlardır.

İki oturum hâlinde gerçekleşen İstanbul Çalıştayı'nın ilk oturumunda Çatışma Çocukları Programı'nın teorik çerçevesi tartışılıp, Program'ın hedef kitlesi belirlenmeye çalışılarak mevcut durum çok boyutlu olarak değerlendirilmiştir.

İkinci oturum ise katılımcıların kurumsal/bireysel tecrübe ve birikimlerini aktarmasıyla başlayıp, Program kapsamında gerçekleştirilecek diğer etkinlikler ile katılımcı kurumların geliştirdiği projeler üzerinden sağlanacak bilgi ve emek paylaşımı için yol haritası oluşturulması ile tamamlanmıştır.

Konu hakkında çalışan kişi ve kurumlar ile bunların çalışmalarından oluşan bir envanter oluşturulması fikrinin ilk somut adım olarak benimsendiği toplantıda katılımcılar tarafından tartışma ve değerlendirmelerde ortaya konan tespit ve öneriler aşağıda özetle ifade edilmiştir:

1. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan "tüm çocukların, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin korunup gözetilmesi" maddesi deklare edilmiş ve Çatışma Çocukları Programı kapsamına dâhil edilecek çocuklar ile ilgili yapılacak etkinliklerde ana çıkış noktası olarak kabul edilmiştir. Yine BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde olduğu gibi Çatışma Çocukları Programı'nda da çocuğun yararı temel düşünce olarak kabul edilmiştir.
2. Çocukların güven ortamında yaşaması, aile yanında barınması, gerekli temel sağlık hizmetlerinden yararlanması, temel eğitimi alması, psikolojik veya fizyolojik her türlü şiddet ve istismara karşı korunması, ilgili devlet kurumları başta olmak üzere aileleri veya yasal vasilerince her türlü ihmale karşı korunması gerekliliği vurgulanmıştır. İhmal ve istismar birbirini tamamlayan kavramlar olarak kabul edilmiş, çocuğun haklarının korunması açısından öncelikle ilgili kişi ya da kurumlarca çocuğun ihmalinin önlenmesi esas alınmıştır. Yapılması gerekenlerin yapılamaması anlamına gelen ihmalin sonucunda ortaya çıkan çocuk istismarını önlemek için alınabilecek tedbirler konuşulmuş ve "çatışma çocukları" kapsamında yer alan çocukların hangi gruplar olacağı belirlenerek çocukların korunması, rehabilitasyonu ve eğitimi için yapılması gerekenler tartışılmıştır.
3. Kavramsal olarak "çatışma çocukları" çok boyutlu tartışılmıştır. Çatışma çocukları, ülkelerinde maruz kaldıkları çatışma ortamlarından kaçarak Türkiye'ye gelen çocuklar; yani uluslararası göç kapsamında Türkiye'ye gelip olumsuz şartlar altında bulunanlar olarak kabul edilmiştir. Zorunlu göç kapsamında Türkiye'ye aileleri ile veya ailesiz olarak sığınmak zorunda kalan çocukların psikolojik veya fizyolojik olarak yaşadıkları travmaları atlatabilmesi için ve yetişkinlerin dahi üstesinden gelmekte zorlandıkları bu süreçleri en az zararla atlatabilmeleri için yapılması gerekenler tartışılmıştır. Bu bağlamda sadece Suriye'deki iç savaştan kaçıp gelen çocukların değil; Irak, Afganistan, İran ve Somali ile Türkiye'ye sığınan diğer ülke çocuklarının da Çatışma Çocukları Programı kapsamında oldukları kabul edilmiştir.

4. Türkiye'nin göç alan ülke statüsüne gelmesinde sahip olduğu stratejik konumu ve bu stratejik konumu nedeniyle önümüzdeki on yıllarda kitlesel veya bireysel göç akınlarının devam edeceği vurgulanmıştır. Bu ön kabul çerçevesinde Türkiye'de ilgili devlet kurumlarının koruyucu ve düzenleyici tedbirler alması gerektiği vurgulanmakla birlikte konuyla ilgili sivil toplum kuruluşlarının devletle işbirliği hâlinde devletin yükünü hafifletecek projeler ve programları devreye sokarak sorumluluk alması gerektiği vurgulanmıştır. Bu minvalde, Çatışma Çocukları Programı çerçevesinde yapılacak olan etkinliklerde ilgili devlet kurum ve kuruluşları yanı sıra diğer sivil toplum kuruluşlarıyla da birlikte hareket edilerek, çatışma çocukları açısından bir çatı proje niteliği kazandırılmasına karar verilmiştir.
5. Türkiye, 2015 itibariyle dünyada en çok mülteciye/sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke olmuştur. Türkiye'nin sınır komşusu olan Irak ve Suriye'deki iç savaşlar, bu durumun mimarlarıdır. 2011'de Suriye'de ortaya çıkan iç savaş sonrası Türkiye'ye göç eden Suriyeli sayısı, 2017 Ocak itibariyle 2.854.968'dir. Suriyeliler, Türkiye yasal mevzuatında "Geçici Koruma Altındaki Kişiler" olarak kabul edildiği için, Irak, İran, Afganistan ve Somali gibi diğer ülkelerden gelen sığınmacılardan farklı değerlendirilebilmektedir. Bununla birlikte, sayıları 500 bini aşan diğer ülke vatandaşları ile birlikte Türkiye, yaklaşık olarak üç buçuk milyon sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır. Bu kitlesel göç karşısında yaşanan durum "mülteci krizi" olarak adlandırılmakla birlikte, gelen nüfusun yaş oranlarına göre dağılımı incelendiğinde bu krizin bir "çocuk kriz" olduğu vurgulanmıştır.
6. Türkiye'ye göç etmiş veya Türkiye göç ettikten sonra dünyaya gelmiş çocukların tamamı göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'deki sığınmacıların yarısı 18 yaş altı çocuklardan oluşmaktadır. Sadece Türkiye'de doğan çocuk sayısının bile 200 binlere ulaştığı göz önünde bulundurulduğunda, Çatışma Çocukları Programı'nda değerlendirilecek çocukların yaklaşık olarak iki milyona ulaştığı belirlenmiştir. Genç nüfuslu bir göçmen akışı ile karşı karşıya olan Türkiye'nin göç yönetimi açısından güvenlikten entegrasyona, eğitimden sağlığa kadar birçok alanda tedbirler alması gerektiği vurgulanmıştır.
7. Çatışma çocuklarının öncelikle her türlü istismara karşı korunması gerektiğine ve güvenli bir ortamda - mümkünse aile yanında - ikamet etmeleri için gerekli güvenlik tedbirlerinin alınması gerektiğine dikkat çekilmiştir. İkinci sırada; uluslararası kriterleri de göz önünde bulundurarak, çocukların ihtiyaç duydukları sağlık hizmetlerine ulaşabilmesi gerektiği ve insani yaşam şartları çerçevesindeki yerlerde barınmaları gerektiği vurgulanmıştır. Üçüncü sırada; savaş görmüş, şiddete maruz kalmış ve birçok farklı psikolojik travma yaşamış olan bu çocukların rehabilitasyonu için yapılması gerekenler tartışılmıştır. Dördüncü sırada ise, bu çocukların kayıp bir nesil olmaması için eğitim almalarının önündeki engeller tartışılırken, eğitim almalarının önemi vurgulanmıştır.

8. Çatışma çocuklarının yaşadıkları sorunlar; çatışma ortamlarına maruz kalmaları ve buna bağlı olarak ortaya çıkan psikolojik sorunlar, Türkiye'ye göç ettikten sonra aileleriyle birlikte yaşadıkları gıda, giyim, konut ihtiyaçları gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmamasına bağlı olarak ortaya çıkan maddi- manevi sorunlar, sağlık hizmetlerinden gereği kadar faydalanamamalarına bağlı olarak ortaya çıkan sağlık sorunları, eğitimlerine devam edememeleri veya hiç başlayamamaları gibi durumların beraberinde getirdiği sorunlar, ucuz işgücü olmaları nedeniyle çok düşük ücretler karşılığında kayıt dışı olarak istihdam edilmelerine bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar, radikal gruplar tarafından kandırılan çocukların terör örgütlerinin ağına düşmesi, kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmeleri, kamplar dışında özellikle büyük şehirlerde yaşayan çocukların insan kaçakçılığı ve organ ticareti yapan suç örgütleri başta olmak üzere çeşitli suç örgütleri tarafından istismarı, yine büyük şehirler ağırlıklı olmakla birlikte refakatsiz kız çocuklarının fuhşa zorlanması olarak tespit edilmiştir.
9. Tespit edilen sorunlara tüm çatışma çocuklarının maruz kalmadığı, özellikle yoksul ailelerin çocuklarının temel çocuk haklarından mahrum şekilde yaşamlarını sürdürdükleri belirtilmiştir. Zengin aile çocukları ya da fakir aile çocukları olarak ayırım yapmaksızın yaşanan en temel sorunlardan biri olarak da çocukların farklı dilden ve kültürden gelmeleri nedeniyle akranları arasında dışlandığına, bunun da çocukları ötekileştiren bir durumu ortaya çıkardığına ve buna bağlı olarak toplumsal uyumu zorlaştıran durumların varlığına dikkat çekilmiştir. Çocuk parklarında, okul içerisinde ve çeşitli sosyalleşme ortamlarında akranları tarafından birlikte oyun oynanmaması, aynı ortamda bulunmak istenmemesi gibi durumlara maruz kalan çatışma çocuklarının kendilerini dışlanmış hissetmeleri nedeniyle ileriki yıllarda toplumsal entegrasyonun daha zor olacağı belirtilmiştir. Bu gibi uyum sorunlarının önüne geçilmesi için çocuklar ile iletişim hâlinde olan kamu kurumlarındaki personellerin eğitilmesi, okullarda sosyal uyumu destekleyecek bütünleştirici faaliyetler gerçekleştirilmesi, çocukların çeşitli spor ve sanat aktivitelerine dâhil edilerek sokaklardan ve olası tehditlerden korunması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda Çatışma Çocukları Programı kapsamında yapılabilecekler de değerlendirilmiştir.
10. Geçici koruma altındaki kişiler olarak kabul edilen Suriyeliler, Geçici Koruma Yönetmeliğine göre ücretsiz sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanması, çalışma hayatına katılımı ve benzeri haklara sahiptirler. Bu bağlamda çocukların eğitimlerine devam edebilmesi teşvik edilmektedir. Hem Suriyeli hem de diğer ülkelerden gelen çocukların eğitim hakkı verilmiş olmakla birlikte, niceliksel olarak okullaşma oranı son iki yılda artış göstermiş ve MEB bağlı devlet okullarında ya da Geçici Eğitim Merkezlerinde eğitim faaliyetlerine devam edilmektedir. Ancak, mevcut durum bu niceliksel oranları onaylamamaktadır. Çocuklar,

eğitimde devamlılık gösterememektedir. Bu duruma etki eden faktörler çok boyutlu olarak tartışılmış ve kız çocuklarının erken yaşta evliliği erkek çocuklarında çocuk işçi olarak kayıt dışı olarak istihdam edilmesi, okula devamlılığın az olmasında etkili faktörler olarak değerlendirilmiştir.

- 11.** Onaylanmış olduğumuz ILO'nun 182 No'lu Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması Sözleşmesi kapsamında Türkiye'de çocuk işçiliği yasaktır. Ülkemizde en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğini, buna maruz kalan çocukların bütün bu işlerden uzaklaştırılmaları gereğini ve onların rehabilitasyonları ile sosyal uyumlarının sağlanmasını dikkate almak suretiyle Türkiye, hâlihazırda mevcut çocuk işçiliğinin önüne geçmek için çeşitli önlemler almaya çalışmaktadır. 2011 yılından bugüne çocuk işçiliği oranları yükselmektedir. Yetişkin sığınmacıların illegal çalışmasının engellenmesi ve olumsuz çalışma koşullarının da önüne geçilmesi için çalışmalar devam ederken, sığınmacı çocuk işçiliği en önemli sorunlardan biri olarak tespit edilmiştir. Kayıt dışı olarak çalıştırılan ve emek istismarına maruz kalan bu çatışma çocuklarının korunması için ilgili sivil toplum kuruluşları veya çalışma hayatında söz sahibi etkili kurumlarla işbirliği yapılarak neler yapılabileceği tartışılmıştır. Uzun çalışma sürelerinde, düşük ücretlere, zor ve tehlikeli işlerde, çoğu ailelerinin tek geçim kaynağı olarak çalıştırılan bu çocukların çalışması, özellikle erkek çocuklarının eğitim almalarının önündeki en temel engellerden biri olarak tespit edilmiştir.
- 12.** Türkiye Medeni Kanunu'nda çocukların evlendirilmesi yasaktır. Ancak doğu kültüründe sıkça karşılaşılan kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi durumuna, Türkiye'ye göç eden sığınmacılarda sıklıkla karşılaşılmaktadır. Kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesinin eğitime katılmamalarının başlıca sebebi olduğu vurgulanmıştır.
- 13.** Eğitim hayatına katılabilen çatışma çocuklarının yaşadığı sıkıntılara değinilmiştir. Eğitimin önündeki en temel sorun dil problemidir. Yetişkinlere oranla daha kolay dil öğrenebilen çocuklarda, özellikle lise çağındakiler ve ara sınıf öğrencileri dil problemi nedeniyle okula devam etmemeyi tercih edebilmektedir. Arapça eğitim alabilmeleri nedeniyle ara sınıf öğrencileri tarafından devlet okullarına göre Geçiş Eğitim Merkezleri (GEM) daha çok tercih edilmekle birlikte, ilkokuldaki çocuklarda dil problemi daha az yaşanmaktadır. Bu minvalde okullaşan çocukların sorunlarının araştırılıp tespit edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.
- 14.** Dil problemine bağlı olarak ortaya çıkan uyum problemlerinin, çocukları kapalı mekânlarda sosyalleşmekten uzak bir şekilde yaşam sürdürmelerini beraberinde getirdiği vurgulanmıştır. Çocuk- mekân arasındaki ilişkinin düzenlenmesinin önemine vurgu yapılmış ve kapalı mekanlarda kalan çocukların her türlü istismara daha açık hâle geldiği vurgulanmıştır. Bu

doğrultuda çocukların sosyalleşmesinin önemine dikkat çekilmiş ve risk altındaki çocukların korunması için hem yerel yönetimler hem de STK'ların neler yapabileceği tartışılmıştır.

15. Toplumsal olarak dışlanmışlık hissi yaşayan çocuklarda bağımlılık oranlarının yükseldiğine dikkat çekilmiştir. Çocuklardaki dışlanmışlık hissi onların hem bağımlılık oranlarını yükseltirken hem de suç örgütlerine yaklaşmalarına sebep olmaktadır. Bu bağlamda çocukları bağımlılıklardan uzak tutacak etkinliklere dâhil etmenin önemine vurgu yapılmıştır.
16. Çatışma çocuklarının maruz kaldığı sorunların çözülebilmesi için, yapılan düzenlemelerin ve alınan tedbirlerin yansira sığınmacı ailelerin de çocukların korunması için yönlendirilmesi gerektiğinin altı çizilmiş, ailelerin de eğitim, rehabilitasyon ve koruma süreçlerine dâhil edilmesi gerektiği belirtilmiştir.
17. Konuyla ilgili devlet kurumları ile akademisyen ve STK'ların yaptıkları çalışmaların birbirinden kopukluğu, niceliksel ve niteliksel verilerin karmaşıklığı nedeniyle yapılan çalışmaların düzgün bir envanteri olmadığı tespit edilmiştir. İlgili kurum ve kişiler ile rapor, analiz, perspektif ve saha çalışmaları yapılarak bir envanterin oluşturulması önerilmiştir. Böylece çatışma çocukları kapsamına girenlerin ilgili kişilerin ve çalışmaların değerlendirilerek bundan sonraki çalışmalarda yönlendirici olmasına karar verilmiştir.
18. Çatışma Çocuklarının yalnız insani ihtiyaçları ile birlikte diğer çok boyutlu entegrasyon ve uyum problemleri çözülmezse orta vadede gelişecek risklerin ulusal, bölgesel ve küresel ölçekte yönetilemeyeceği ısrarla vurgulanmıştır.
19. Çatışma Çocukları Programı'nda gerçekleştirilecek ikinci çalıştayın en kısa sürede mümkünse soruna merkez olan illerin birinde yapılmasına karar verilmiştir.

02 Şubat 2017, İstanbul